

KS. JAN JACHYM
Punkt Konsultacyjny ATK
Łódź

JEZUS O ANIOŁACH*

WSTĘP

W 1967 r. ukazała się książka *W co mamy wierzyć?* kardynała G. M. Garro-
na. Polskie tłumaczenie Henryki Augustynowicz-Ciecierskiej opublikowano w
1972 r. Przedstawiając prawdy wiary, prefekt Kongregacji Katolickiego Wychow-
wania, omawia również zagadnienia istnienia duchów czystych – aniołów. Pisząc
o aniołach, autor czyni taką uwagę: „Nie będzie w tym żadnej przesady, gdy po-
wiemy, że aniołowie wyszli mody! Wolimy o tym nie myśleć z obawy, by nie
stanąć przed ciężką i dla sumienia nie do rozwiązania sprawą: albo uznać wraz z
Kościołem istnienie tych istot tajemniczych i tym samym w jakiś niemiły sposób
znaleźć się wśród naiwnych i zacofanych, albo też opowiedzieć się otwarcie prze-
ciw, a tym samym stanąć w równie niemiły sposób w niezgodności z wiarą Ko-
ścioła. Zachowuje się zatem rezerwę”¹.

I rzeczywiście tak jest. Zauważa się, że tematyka o aniołach nie pojawia się
w publikacjach teologicznych ostatnich dziesięcioleci. A w życiu chrześcijań-
skim, z jednej strony, matki coraz rzadziej uczą swe dzieci modlitwy do Anioła
Stróża, przez zapomnienie czy brak wiedzy o jego pośrednictwie u Boga. Z dru-
giej strony, próbuje się szatana i duchy złe unicestwić, czyniąc z nich jedynie
symbol zła. Papież Jan Paweł II w przemówieniu na audyencji generalnej
13 sierpnia 1986 r. powiedział: „Wstrząsające słowa Jana Apostoła: »cały świat
leży w mocy złego« (1 J 5, 19) wskazują na obecność szatana w historii ludzko-
ści, która nasila się w miarę jak człowiek i społeczeństwo odsuwają się od Boga.
Wówczas też wpływ złego ducha może się pełniej i skuteczniej »zakonspirować«,
co z pewnością odpowiada jego »interesom«. Najskuteczniej może działać wów-

* Niniejszy artykuł stanowi treść wykładu, jaki Autor wygłosił podczas drugich Dni Biblii w
Łodzi w 1998 r. Zob. tenże, *Ekumeniczne Dni Biblii w Łodzi w 1998 roku* w obecnym tomie „Łódz-
kich Studiów Teologicznych”.

¹ Cyt. za: G. Huber, *Mój anioł pójdzie przed tobą*, Warszawa 1983, s. 15.

czas, gdy udaje mu się skłonić człowieka, by zaprzeczał jego istnieniu w imię racjonalizmu lub jakiegokolwiek innego prądu myślowego, który nie chce wiedzieć o jego działaniu w świecie. Oczywiście działalność szatana nie eliminuje wolnej woli i nie niweczy zbawczego działania Chrystusa”².

1. ANIOŁOWIE W STARYM TESTAMENCIE I LITERATURZE MIĘDZYTESTAMENTALNEJ

Pojęcie „anioł” – po grecku *angelos*, łacińskie *angelus* – jest odpowiednikiem hebrajskiego *malʿak*. Treść tego słowa określa funkcję anioła jako wysłannika – posłańca Boga, a nie jego istotę³.

Biblia Starego Testamentu ukazuje postacie aniołów w ramach Bożego planu zbawienia człowieka. Nie precyzując ich natury, mówi o działalności aniołów zarówno dobrych, jak i złych (szatanów).

Aniołowie – istoty rozumne, ponadludzkie w swej działalności zależą od Boga. Nie ma w tych opisach niczego, co pozwalałoby utożsamiać aniołów z bóstwami politeistycznymi⁴. Biblijne teksty, mówiące o działalności aniołów, pokrewne są z wyobrażeniami aniołów w religiach wielkich kultur Asyrii i Babilonii, np.: cheruby postawieni u bram raju (Rdz 3, 24). Niekoniecznie musi to oznaczać bezpośrednie zapożyczenie czy przejęcie – jak twierdzą niektórzy uczeni. Mogła tu zaistnieć wspólna tradycja sięgająca do pierwotnego objawienia, a dająca swój wyraz w takich tekstach o przekonaniu, że istnieją duchy czyste – aniołowie – jako pośrednicy między Bogiem a ludźmi⁵. Tę działalność aniołów ukazuje Stary Testament na przestrzeni wszystkich etapów historii Izraela. Od interwencji aniołów w życie Abrahama i patriarchów (np. Rdz 16, 9; 19, 1–23; 21, 19), poprzez czasy niewoli egipskiej i powrót do Ziemi Obiecanej, czyli cały okres dziejów Narodu Wybranego zapisany w Pięcioksięgu.

Także czasy Sędziów i okres monarchii naznaczone są działalnością aniołów. Łatwo o tym przekonać się, przeglądając hasło „anioł” w *Konkordancji do Biblii Tysiąclecia*, opracowanej przez J. Flisa⁶. Stary Testament przedstawia również postacie aniołów złych, zwłaszcza w Księgach: *Hioba* (2, 1) i *Zachariasza* (3, 1–2). Podsumujmy niejako całość problematyki zła tekstami jednej z ostatnich ksiąg

² Jan Paweł II, *Audiencja generalna, 13 VIII 1986*, „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie), 7 (1986), nr 8.

³ Zob. hasło *Anioł*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1985, s. 605–612.

⁴ Por. hasło *Aniołowie*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1996, s. 13–14.

⁵ Zob. W. Granat, *Ku człowiekowi i Bogu w Chrystusie*, t. 1, Lublin 1972, s. 525.

⁶ J. Flis, *Konkordancja do Biblii Tysiąclecia*, Warszawa 1991, s. 2–4.

Starego Testamentu – *Księgi Mądrości*. Według której wszelkie zło, cierpienie i śmierć są skutkiem „zawiści diabła” (Mdr 2, 23–24)⁷.

Właściwy rozwój nauki Starego Testamentu o aniołach przypada na czasy judaizmu – po niewoli babilońskiej. W tym czasie Księgi: *Ezechiela*, *Daniela*, *Zachariasza*, *Hioba* i *Tobiasza* podejmują próbę określenia istoty aniołów i ich roli. *Księga Psalmów* włącza się w ten nurt zobrazowania angelologii⁸. Uświadamianie sobie, w tym okresie coraz dokładnej transcendencji Boga, wysuwa na pierwszy plan aniołów jako posłańców od Boga Jahwe do Narodu Wybranego. Poprzez aniołów człowiek może niejako dosięgnąć Boga. A przez ich pośrednictwo objawia się chwała, obecność i transcendencja Boga⁹.

Literatura międzytestamentalna, posługując się językiem i pojęciami Biblii, stanowi pomost między Starym a Nowym Testamentem. Problem aniołów poruszany w wyżej wymienionych księgach osiąga swój szczytowy punkt w tej literaturze.

Angelologia i demonologia Nowego Testamentu znajduje swoje wytłumaczenie w księgach z tego okresu, które Kościół katolicki określa jako apokryfy, a Kościół protestancki jako pseudoepigrafy. Szczególnie dużo na ten temat znajdujemy w *Księdze Henocha*, której przechowały się trzy wersje: etiopska, hebrajska i słowiańska¹⁰. Wersja etiopska, to dzieło złożone, a poszczególne części przypisywane są różnym autorom. Ich czas powstania określa się między II w. przed Chrystusem a I w. po Chrystusie. Bardzo szerokie omówienie problematyki aniołów dobrych i złych znajduje się właśnie w tej wersji, w części zatytułowanej *Księga czuwających*. Opisując bunt grupy aniołów, rozwija ona historię zawartą w Rdz 6, 1–4 – o połączeniu synów bożych z córkami ludzkimi.

Do tego obrazu nawiązuje również apokryficzna *Księga Jubileuszów*, dzieło powstałe w Palestynie w latach 167–140 przed Chrystusem.

Hebrajska wersja *Księgi Henocha* przedstawia aniołów jako członków dworu niebieskiego Pana Boga. Podobnie jak w tekstach psalmów (np.: Ps 18, 11; 99, 1; 148, 2). Mówi też o chórach anielskich podzielonych według stopni hierarchii z wyznaczonymi funkcjami w ramach liturgii niebiańskiej. Tu mają swój rodowód podziały aniołów na hierarchię, którą opisują Ojcowie Kościoła z IV w. św. Cyryl Jerozolimski, św. Jan Chryzostom i św. Augustyn¹¹.

Interesujący jest fakt, że odkryte po II wojnie światowej księgi Gminy Esseńskiej w Qumran, poświadczają liczne związki tej wspólnoty ze światem aniołów. Na podstawie odczytanych tekstów *Reguły Zrzeszenia* (1 QS), *Reguły Calego Zgromadzenia*

⁷ L. Stachowiak, *Problematyka zła i jego sprawcy w Biblii*, „Wiadomości Diecezjalne Łódzkie” 1975, nr 4, s. 83–88.

⁸ J. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, Kraków 1996, s. 165–169.

⁹ X. Leon-Dufour, *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1973, s. 49

¹⁰ R. Rubinkiewicz, *Wprowadzenie do apokryfów Starego Testamentu*, Lublin 1987, s. 81–88.

¹¹ Istotny wpływ na późniejszą angelologię wywarł Pseudo-Dionizy Areopagita przez swe dzieło *O niebiańskiej hierarchii* (PG III, 200).

(1 QSa) oraz *Reguły wojny* (1 QM) wykazano paralelizm między liturgią zgromadzenia qumrańskiego a liturgią sprawowaną przez aniołów w niebie¹².

2. PAN JEZUS O ANIOŁACH

Żarliwy chrześcijanin, poeta i dyplomata – Paul Claudel, napisał kiedyś tak: „Począwszy od anioła z raju aż do anioła z Apokalipsy, który zaręcza, że nie będzie czasu; począwszy od anioła, który pojawił się Mamre, aż do anioła, który ukazał się Zachariaszowi, począwszy od tych, którzy wychłostali Heliodora, aż do tego, który towarzyszył młodemu Tobiaszowi, począwszy od tego, który pocieszał Hagar, aż do tego, który uwolnił z kajdan św. Piotra, przez całą historię świętą, przebiegają ci bracia groźni, pouczający i współczujący”¹³.

To prawda zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie obecność aniołów jest rzeczywistością, która ma swój wpływ na realizację Bożego planu zbawienia ludzkości.

W Nowym Testamencie teksty o aniołach można podzielić na dwie grupy. Pierwsza to fragmenty mówiące o działalności i ich roli w konkretnych wydarzeniach. Któż nie pamięta Anioła Gabriela, który przynosi radosną wieść Zachariaszowi (Łk 1, 13.19), a Maryi zwiastuje poczęcie Syna Bożego (Łk 1, 26–37); czy anioła Pańskiego, który przychodzi do Józefa trzykrotnie. Po raz pierwszy, aby przyjął Maryję z Dzieciątkiem (Mt 1, 20), następnie by ratował Świętą Rodzinę, uciekając do Egiptu (Mt 2, 13), a następnie aby powrócił do „ziemi Izraela, bo już pomarli ci, którzy czyhali na życie Dzieciątka” (Mt 2, 20).

Druga grupa tekstów, to wypowiedzi Chrystusa Pana o aniołach. W ewangeliach synoptycznych ten sam fragment występuje u trzech albo dwóch ewangelistów. Dlatego teksty paralelne będą tylko zasygnalizowane, jako że nie wnoszą nic nowego do omawianej problematyki.

Wypowiedzi Pana Jezusa zostały ułożone według pewnego schematu, ułatwiającego przedstawienie treści danych tekstów.

1. Natura aniołów – duchy czyste, zdolne do radości, ale ograniczone w swych możliwościach i zależne od Boga:

„Przy zmartwychwstaniu bowiem nie będę się ani żenić, ani za mąż wychodzić, lecz będą jak aniołowie Boży w niebie” (Mt 22, 30 por. Łk 20, 36);

„Tak samo, powiadam wam, radość powstaje u aniołów Bożych z jednego grzesznika, który się nawraca” (Łk 15, 10) – z przypowieści o drachmie;

„Lecz o dniu owym i godzinie nikt nie wie, nawet aniołowie niebiescy, tylko sam Ojciec” (Mt 24, 36 por. Mk 13, 32);

¹² Zob. J. C. VanderKam, *Manuskrypty znad Morza Martwego*, Warszawa 1996, s. 68.

¹³ Cyt. za: G. Huber, dz. cyt., s. 27.

2. Miejsce przebywania – niebo:

„Strzeżcie się, żebyście nie gardzili żadnym z tych małych; albowiem powiadam wam: Aniołowie ich w niebie wpatrują się zawsze w oblicze Ojca mojego, który jest w niebie” (Mt 18, 10).

3. Liczba aniołów – trudna do przeliczenia:

„Czy myślicie, że nie mógłbym poprosić Ojca mojego, a zaraz wystawiłby Mi więcej niż dwanaście zastępów aniołów” (Mt 26, 53).

Stosunek do Jezusa Chrystusa – zależność w działaniu:

„Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Ujrzyście niebiosa otwarte i aniołów Bożych wstępujących i zstępujących na Syna Człowieczego” (J 1, 51);

„Albowiem Syn Człowieczy przyjdzie w chwale Ojca swego razem z aniołami swoimi i wtedy odda każdemu według jego postępowania” (Mt 16, 27; por. Łk 9, 26 = Łk 12, 8);

„Gdy Syn Człowieczy przyjdzie w swej chwale i wszyscy aniołowie z Nim, wtedy zasiądzie na swoim tronie pełnym chwały” (Mt 25, 31 ; por. Mk 8, 38).

4. Zadania aniołów:

„... tak będzie przy końcu świata. Syn Człowieczy pośle aniołów swoich: ci zbiorą z Jego królestwa wszystkie zgorszenia i tych, którzy dopuszczają się nieprawości i wrzucą ich w piec rozpalony; tam będzie płacz i zgrzytanie zębów” (Mt 13, 40^b–42) – z przypowieści o chwaście;

„Tak będzie przy końcu świata: wyjdą aniołowie, wyłączą złych spośród sprawiedliwych” (Mt 13, 49) – z przypowieści o sieci;

„Pośle On [Syn Człowieczy] swoich aniołów z trąbą o głosie potężnym i zgromadzą Jego wybranych z czterech stron świata” (Mt 24, 31; por. Mk 13, 27);

„Umarł żebrak i aniołowie zanieśli go na łono Abrahama” (Łk 16, 22) – z przypowieści o bogaczu i Łazarzu.

5. Aniołowie źli – szatan:

– „Nieprzyjacielem, który posiał chwast, jest diabeł; żniwem jest koniec świata, a żeńcami są aniołowie” (Mt 13, 39) – z przypowieści o chwaście;

– „Wtedy odezwie się i do tych po lewej stronie: »Idźcie precz ode mnie, przeklęci, w ogień wieczny, przygotowany diabłu i jego aniołom!«” (Mt 25, 41).

3. TREŚĆ TEOLOGICZNA WYPOWIEDZI PANA JEZUSA O ANIOŁACH

Przytoczone teksty świadczą, że aniołowie są częścią składową nauczania Jezusa. Sposób wyrażania się o nich świadczy, że Jezus Chrystus przedstawia aniołów jako istoty rzeczywiste i działające. Nie można się zgodzić ze zdaniem angikańskiego biskupa i profesora w Cambridge, które głosi w książce *W co nie wierzyć*, opublikowanej w latach siedemdziesiątych:

„...w oczach wielu ludzi aniołowie tylko obciążają szalę imaginacji i nieprawdopodobieństw, jaka przyniata Ewangelię. Zamiast przedstawić wiarę jako

bardziej realną, udaje im się znakomicie pozbawić ją wszelkiego realizmu, i tak jeszcze bardziej cofnąć ją w mglistą dal. Temu nie da się zaprzeczyć”¹⁴.

Otóż da się zaprzeczyć i trzeba to uczynić.

Obecnie tak krańcowych opinii już się nie spotyka. *Słownik wiedzy biblijnej* opracowany pod patronatem Uniwersytetu w Oxfordzie, przedstawia aniołów jako istoty realne i mające swoje zadanie w pośrednictwie między Bogiem a ludźmi¹⁵. Przyjmując naukę Jezusa zapisaną w Ewangeliach, nie można czynić tego wybiórczo i dowolnie. Takie podejście przeczy bowiem prawdzie logicznej i historycznej Dobrej Nowiny, a której coraz pełniejszy obraz zawdzięczamy badaniom nad tekstami Ewangelii, przeprowadzanymi zarówno metodą *Formgeschichte*, jak i *Redaktionsgeschichte*¹⁶.

Treść teologiczna wypowiedzi Pana Jezusa o aniołach wyraźnie ukazuje ich przyporządkowanie Jezusowi Chrystusowi. Nadprzyrodzone życie aniołowie zawdzięczają łasce Chrystusa, który jest źródłem wszelkiej świętości istot rozumnych. Działalność zaś aniołów w świecie rzeczywistości ziemskich jest nierozdzielnie związana z historią zbawienia człowieka. W Nowym Testamencie uwidacznia się ta funkcja aniołów od momentu zwiastowania i wcielenia aż po zmartwychwstanie i wniebowstąpienie. Wtedy to anioł obwieszcza koniec teofanii Chrystusa na ziemi oraz zapowiada paruzję Chrystusa (Dz 1, 10–11).

W tym kontekście bardziej zrozumiała staje się wypowiedź Jezusa o aniołach „wstępujących i zstępujących” z Ewangelii św. Jana (J 1, 51). Święty Augustyn wyjaśnia ten *logion*, że ten sam Jezus jest równocześnie u góry i na dole. „Jest on w niebie, górze, aby oświecać ludzi i wzywać ku sobie. I jest równocześnie na dole, na ziemi, aby w swoim Kościele, który jest Jego Ciałem, cierpieć prześladowanie (Ef 1, 23). Pomiędzy tą górną i dolną sferą unoszą się aniołowie, aby wchodzić i schodzić aż do czasu paruzji”¹⁷.

Aniołowie, przebywając zasadniczo w niebie, oglądają Oblicze Boga Ojca (Mt 18, 10) sprawują straż nad losem ludzi. Zależni od Jezusa Chrystusa (Mt 16, 27), spełniają Jego polecenia. Towarzysząc Synowi Człowieczemu, zgromadzą wybranych (Mt 24, 31), a z Bożego królestwa usuną potępionych (Mt 13, 41). Mimo że nie znają daty sądu ostatecznego, ograniczeni w swej wiedzy (Mt 24, 36), będą jego wykonawcami (Mt 13, 39. 49; 24, 31).

Cała nauka objawiona o aniołach, jak wynika z przytoczonych wcześniej tekstów, koncentruje się w Nowym Testamencie wokół osoby i dzieła Jezusa Chrystusa – Boga Człowieka. Nie można więc aniołów stawiać na równi z Chrystusem ani otaczać kultem boskim (Kol 2, 18; Ap 19, 10; 22, 8–9), ani tym bardziej zaprzeczać ich istnieniu i działaniu.

¹⁴ Cyt. za: G. Huber, dz. cyt., s. 15.

¹⁵ Zob. hasło *Aniołowie*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, s. 13–14.

¹⁶ K. Romaniuk, *Morfokrytyka i historia redakcji*, Warszawa 1986.

¹⁷ Zob. G. Huber, dz. cyt. s. 11–12.

W podsumowaniu należy stwierdzić jeszcze raz, że teksty Biblii, a zwłaszcza wypowiedzi samego Jezusa o aniołach, mówią nie tylko o ich realności, ale i o roli w życiu ludzi. Życie człowieka od dzieciństwa (Mt 18, 10) aż do zgonu (Łk 16, 22) jest otoczone opieką (Ps 34, 8; 91, 10–13) i wstawiennictwem (Hi 33, 23–24; Za 1, 12; Tb 12, 12) aniołów.

W IV wieku chrześcijaństwa św. Bazylia Wielki uczył, że „każdy wierny ma u swego boku anioła jako opiekuna i stróża, by prowadził go do życia”¹⁸.

Wszyscy przeto, którzy prowadzą autentyczne życie chrześcijańskie, już tu na ziemi uczestniczą „przez wiarę w błogosławionej wspólnocie aniołów i ludzi, zjednoczonych w Bogu”¹⁹.

¹⁸ Bazylia Wielki, *Adversus Eunomium*, 3, 1 (PG 29, 656 B).

¹⁹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, s. 88.

